

УДК[81'25:005.336.2]:008:316.454.52

О. С. Кочубей,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

РОЛЬ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОЦЕСІ НАБУТТЯ СТУДЕНТАМИ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Стаття призначена дослідженню ролі міжкультурної компетенції у структурі перекладацької компетентності майбутніх філологів. Висвітлено основні дослідницькі напрямки щодо ролі міжкультурної взаємодії та міжкультурного спілкування у процесі підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Запропоновано модель перекладацької компетентності з урахуванням наявності в її структурі міжкультурної компетенції як важливої складової.

Ключові слова: компетенція, міжкультурне спілкування, перекладацька компетентність, міжкультурна взаємодія.

THE ROLE OF INTERCULTURAL COMMUNICATION IN THE PROCESS OF FORMING THE TRANSLATION COMPETENCE OF THE STUDENTS

The article deals with the process of forming the translation competence of future philologists. The article reveals the methodological basis of the issue. The structural-functional model of translation competence is constructed. This model is based on the theoretical analysis of scientific literature. It contains the program of facilitating the formation of the translation competence. The place of intercultural communication among the sub-competences in the structure of translation competence is discussed in the article. Basic psychological factors of forming the translation competence of future philologists were determined: the readiness of the students to participate in the program of formation of the translation competence; the willingness of the students to perform the translation independently and to take the professional decisions on their own; the forming of some basic competences such as cognitive, social-psychological and axiological components of the translation competence; the students' inclusion into the activities that are close to real-life conditions of their profession and etc.

In the article the issue is discussed, concerning one of the main tasks of modern education, namely that education specialist of a high level is able to learn and create cultural products through dialogic communication, ready for effective social interaction on the basis of accepted in the modern society the moral norms, etc., the process requires the involving of all the participants in the educational process of high level communicative culture, communicative competence, communication skills, etc.

Key words: competence, intercultural communication, translation competence, intercultural interaction.

РОЛЬ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ В ПРОЦЕССЕ ПРИОБРЕТЕНИЯ СТУДЕНТАМИ ПЕРЕВОДСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Статья предназначена исследованию роли межкультурной компетенции в структуре переводческой компетентности будущих филологов. Освещены основные исследовательские направления в сфере межкультурного взаимодействия и межкультурного общения в процессе подготовки высококвалифицированных специалистов. Предложена модель переводческой компетентности с учетом наличия в ее структуре межкультурной компетенции как важной составляющей.

Ключевые слова: компетенция, межкультурное общение, переводческая компетентность, межкультурное взаимодействие.

Вступ. Інтеграція України до західноєвропейського та світового економічного простору, розширення міжнародних контактів, зростання обсягів міжнародної торгівлі та дипломатичної діяльності призвели до того, що професія філолога, який володіє навиками перекладу, є однією з найбільш затребуваною у нашій країні. Зміни освітньої програми, які відбуваються в Україні останніми роками, також наголошують на необхідності підготовки великої кількості висококваліфікованих філологів, у яких є сформованою перекладацька компетентність а також збільшують вимоги до спеціалістів-філологів саме в галузі перекладу. При цьому становлення перекладацької компетентності як складової професійної компетентності набуває пріоритетного значення. Така ситуація вимагає розв'язання практичних завдань та питань культурної взаємодії та адаптації представників однієї культури до спільноти представників іншої культури. Актуальною проблемою залишається міжкультурна комунікація, що сприяє формуванню перекладацької компетентності майбутніх фахівців з огляду на вимоги вищої освіти.

Отже, одним із головних завдань сучасної освіти є виховання фахівця такого рівня, який здатний пізнавати й створювати культурні продукти шляхом діалогічного спілкування, готовий до ефективної соціальної взаємодії на основі прийнятих в суспільстві моральних і правових норм тощо, що вимагає від усіх учасників навчального процесу високого рівня комунікативної культури, комунікативної компетентності, сформованих навичок спілкування тощо. Отже, набуття студентами перекладацької компетентності є можливим лише за умов системно організованого міжкультурного діалогу.

Отримані результати досліджень та аналіз наукових публікацій свідчать про те, що залучення студентів до міжкультурної комунікації є надзвичайно складним та значущим в процесі набуття ними перекладацької компетентності. А, відтак, мета статті полягає у визначенні змісту поняття «міжкультурна комунікація» та окресленні її ролі для перекладацької діяльності майбутніх фахівців.

Основний виклад матеріалу. Одним з найважливіших підходів до визначення перекладацької компетентності є культурологічний підхід (І. С. Алексєєва [4], Л. І. Духова [6], О. Д. Огуй, [3]). В межах даного підходу поняття перекладацької компетентності пов'язують з таким процесом, як міжкультурна комунікація, яку автори розглядають як сукупність різноманітних форм взаємостосунків і спілкування між індивідами і групами, що належать до різних культур.

Так, за визначенням І.Ю.М'язової, міжкультурна комунікація – це опанування студентами базовими навичками, якими слід оволодіти під час суб'єкт-суб'єктивного спілкування, оскільки «взаємодія» з іншою культурою вимагає певних знань та умінь, зосередженості на набутих чи усталених нормах соціальної практики людей, які належать до різних національних та етнічних спільнот [2]. За визначенням Ф.С.Бацевича, «міжкультурна комунікація – це процес спілкування (вербального і невербального) людей (груп людей), які належать до різних національних лінгвокультурних спільнот, що,

як правило, послуговуються ідентичними мовами, але відчують лінгвокультурні особливості партнера по спілкуванню, мають різну комунікативну компетенцію, яка може стати причиною комунікативних невдач або культурного шоку в спілкуванні» [1]. Погоджуючись з думкою науковця, вважаємо, що характерною рисою міжкультурної комунікації є усвідомлення відмінності самого партнера, а також особливості його мотивацій, інтенцій, фонових знань, коду (мови, жестів, символики, умовних знаків тощо). Це дає нам можливість зробити висновок що, опанувавши навичками соціокультурної та міжкультурної комунікації, які забезпечують адекватність соціальних та професійних контактів, підтвердивши готовність особистості до соціальної взаємодії на основі прийнятих в суспільстві моральних і правових норм, виявивши повагу до людей, толерантність по відношенню до іншої культури, а також готовність відчувати відповідальність за підтримку партнерських конфіденційних відносин, студенти набувають міжкультурної компетенції, яка позитивно корелює з такими характеристиками індивіда:

- відчуття ідентичності на рівні нації, колективу, особливо в плані виконання фахівцем професійної діяльності згідно з ціннісно-смісловою системою певного соціуму;
- знання культури, що дозволяє розглянути характеристики її представників ніби «зсередини» і застосовувати певний набір правил етикету відповідно до національних або місцевих (локальних) традицій, норм, звичок тощо;
- володіння інструментами і методами відтворення культури;
- усвідомлення численних потреб ринку праці та поліпшення методів роботи з національними меншинами та етнічними групами у своїй країні та за кордоном;
- участь у роботі міжнародних організацій та ін.

В свою чергу, міжкультурну компетенцію деякі дослідники також відносять до ключових компетенцій і розуміють виключно широко, наприклад, як «позитивне ставлення до наявності в суспільстві різних етнокультурних груп і добровільну адаптацію соціальних і політичних інститутів суспільства до потреб різних культурних груп», «готовність утриматися від прояву недовіри і власної оцінки, поважаючи цінності, переконання і поведінкові шаблони інших учасників комунікації», а також «готовність аналізувати власні переконання, досвід, цінності і уявлення з точки зору співрозмовника». Таким чином, міжкультурна компетенція припускає, в першу чергу, наявність у індивіда умінь емпатійності, толерантності, рефлексії, а також опанування загальнокультурними людськими цінностями.

Міжкультурна перекладацька компетенція не узагальнено, а досить детально відображає комунікативну культуру щодо носіїв «чужої» культури, особливості її прояву у двомовній комунікації. Щодо думки О.Р.Бондаренко, міжкультурна комунікативна компетенція в процесі іншомовного спілкування розуміється як орієнтація мовця, який спілкується іноземною мовою, своєї мовленнєвої поведінки стосовно іноземного адресата, тобто успішне використання фонових знань щодо культуророзумовлених комунікативних особливостей іноземного адресата, а також комплекс умінь враховувати наявні міжкультурні комунікативні розбіжності в процесі спілкування з носіями даної іноземної мови [5]. Подібно до О. Р. Бондаренко, І. Л. Плужник дане поняття розглядає як здатність до ефективної комунікативної взаємодії в процесі розуміння та інтерпретації сенсу інокультурних ситуативних дій на основі усвідомлення як загальних, так і різноманітних ознак культур, способів їх мовного і немовного вираження в умовах експлікації професійного дискурсу [9].

Отже, задача перекладацької діяльності полягає в забезпеченні успішної комунікації між носіями різних мов. В ситуаціях спілкування, коли комуніканти належать до різних національно-етнічних і мовних співтовариств, можуть виникнути проблеми в комунікації, зумовлені неабиякими розбіжностями у їхніх системах фонових знань, а також їх культур. Таким чином, у ситуаціях контакту представників різних культур (лінгво-культурних спільнот тощо) мовний бар'єр – не єдина перешкода на шляху до взаєморозуміння. Національно-специфічні особливості самих різних компонентів культур комунікантів (особливості, які роблять можливою реалізацію між цими компонентами етнодиференційних функцій) можуть значно ускладнити процес міжкультурного спілкування. Адаже в основі будь-якої комунікації, тобто, в основі мовного спілкування як такого, знаходиться «розподіляючий код» (shared code), «розподіляючий» знання реалій, знання предмета комунікації між учасниками спілкування: між тим, хто говорить/пише і тим, хто слухає/читає тощо.

Таким чином, можна зробити висновок, що перекладач виконує роль не лише мовного посередника, але й посередника між культурами. Не випадковими є думки, що «переклад – це не тільки взаємодія мов, але й взаємодія культур... Процес перекладу «перетинає» не лише межі мов, але й межі культур» [11, с. 18].

В силу цього гостра потреба у взаєному розумінні відмінностей між культурами вже на сьогодні розуміється переважним числом перекладачів. Адаже несформованість міжкультурної перекладацької компетенції фахівця може бути причиною «дефектної комунікації» і нанести шкоду взаєморозумінню й успішній співпраці партнерів по соціальній взаємодії [11].

Для здійснення ефективної міжкультурної та міжособистісної комунікації перекладачі повинні мати знання соціокультурного контексту щодо використання іноземної мови, а також вміння в даному контексті спілкуватися, тобто йдеться про оволодіння міжкультурною компетенцією. Даний вид компетенції дозволяє партнерам по спілкуванню іноземною мовою відчувати себе практично на рівних з носіями мови (говорячи «на рівних»), мається на увазі адаптація щодо іноземної культури), і це є кроком до високого рівня володіння іноземною мовою (тобто, до сформованості здатності оперувати івчечною мовою в повсякденних ситуаціях на рівні, максимально наближеному до рівня носіїв мови). Адаже, останніми роками все більше авторів звертають увагу на той факт, що оволодіння іноземною мовою, покладене в основу формування перекладацької компетентності, є, перш за все, залученням фахівця до іншої культури, оволодінням новим соціокультурним змістом, міжкультурною компетенцією тощо. Отже, на думку С. Г. Тер-Минасової, мови повинні вивчатися з урахуванням особливостей міжкультурного простору і культури народів, які розмовляють цими мовами [10, с. 27]. Вивчення іноземної мови передбачає, перш за все, оволодіння іноземною культурою. В свою чергу, Є.І.Пассов справедливо зазначає, що термін «іноземна культура» позначає культуру країни досліджуваної мови, а іношомовна культура – це вплив різноманітних мов на становлення іноземної культури [8].

Формування перекладацької компетентності у студентів, вважає Т. Г. Зав'ялова, не може обмежуватися власне лінгвістичними методиками, спрямованими на формування мовної та мовленнєвої компетенції. За умов використання комплексного підходу щодо подачі матеріалу доцільно поєднувати вивчення власне лінгвістичних феноменів із глумаченням культурних реалій, історичного контексту і сучасного соціального середовища, що впливають на особливості їхнього вживання та обґрунтування, модифікацію лексичного значення окремих реалій тощо [7]. Спираючись на доробок вітчизняних та зарубіжних науковців, нами було розроблено структуру перекладацької компетентності філолога.

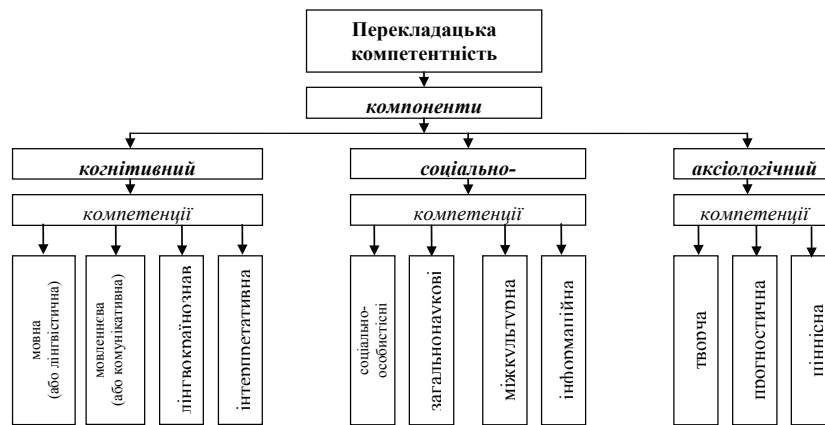

Рис. 1. Структура перекладацької компетентності філолога

Отже, на нашу думку перекладацька компетентність складається із певних компонентів, а саме: когнітивного, соціально-психологічного та аксіологічного, які, в свою чергу, вмщуватимуть ті чи інші види компетенцій (див. рис.1). Міжкультурна компетенція в свою чергу з складовою соціально-психологічного компоненту перекладацької компетентності на ряду з соціально-особистісними, загальнонауковими компетенціями а також інформаційною компетенцією. Адже саме завдяки сформованості на високому рівні міжкультурної компетенції студенти опановують стратегічні вміння заглажувати конфлікти між «своїми» і «чужими», здатності генерувати нову модель міжкультурної взаємодії.

Висновки. Одним із головних завдань сучасної освіти є виховання особистості, котра здатна пізнавати й створювати культуру шляхом діалогічного спілкування, що вимагає від усіх учасників педагогічного процесу високого рівня комунікативної культури, комунікативної компетентності, розвинутих навичок спілкування. Вона можлива за умов правильно організованого міжкультурного діалогу. Навчаючи майбутніх перекладачів здійснювати опосередковану міжкультурну комунікацію, ставиться завдання, передусім, виховати бікультурну особистість, тобто, - особистість, існуючу одночасно в двох культурних просторах, яка вміє сприймати світ одночасно з двох різних боків. Отже, міжкультурна компетенція буде розглядатися як компонент професійної підготовки філолога в галузі іноземних мов, що передбачає оволодіння майбутнім фахівцем певною сукупністю знань про культуру досліджуваної іноземної мови, саме через яку опосередковується культурна взаємодія, а також відбувається становлення умінь переборювати міжкультурні розбіжності в процесі кроскультурного спілкування.

Отже, слід зазначити, що міжкультурна компетенція є важливою складовою перекладацької компетентності філолога, тому що дозволяє успішно здійснювати міжкультурну взаємодію, яку покладено в основу перекладацької діяльності фахівця.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 343 с.
2. М'язова І. Ю. Особливості тлумачення поняття «міжкультурна комунікація» / Ирина Юрійвна М'язова // Філософські проблеми гуманітарних наук. – 2006. – № 8. – С. 108–113.
3. Огуй О. Д. Лінгвістика та перекладознавство / Олександр Дмитрович Огуй, Ольга Ярославівна Івасюк // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 165–166 : Германська філологія. – Чернівці : Рута, 2003. – С. 145–157.
4. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика : [уч. пос. по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей] / Ирина Сергеевна Алексеева. – СПб. : Союз, 2001. – 278 с.
5. Бондаренко О. Р. Межкультурные аспекты коммуникативной компетенции на иностранном языке / Ольга Рифкатовна Бондаренко // Методы и организация обучения иностранному языку в языковом вузе. – М. : МГЛУ, 1991. – Вып. 30. – С. 38–48.
6. Духова Л. И. Профессионально-педагогическая культура и субкультура учителя / Людмила Ивановна Духова, Людмила Степановна Подымова // Педагогическое образование и наука. – 2004. – № 5. – С. 22–27.
7. Завьялова Т. Г. Формирование терминологических средств стратематики в китайской культуре / Татьяна Георгиевна Завьялова // Восток – Запад : ист.-лит. альм. / Рос. акад. наук, Ин-т всеобщ. истории, Центр «Восток- Запад» 2003 – 2004 / под. ред. акад. В. С. Мясникова [и др.]. – М. : Восточная литература РАН, 2005. – С. 255–275. – (К 85-летию акад. С. Л. Тихвинского).
8. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению : [пособие для учителей иностр. яз.] / Ефим Израилевич Пассов. – М. : Просвещение, 1985. – 208 с.
9. Плужник И. Л. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов гуманитарного профиля в процессе профессиональной подготовки : автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ирина Ленаровна Плужник. – Тюмень, 2003. – 23 с.
10. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация : [учеб. пособ.] / Светлана Григорьевна Тер-Минасова. – М. : Слово/Slovo, 2000. – 624 с.
11. Швейцер А. Д. Теория перевода : статус, проблемы, аспекты / Александр Давидович Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.